

Földes Ádám: Titokzokni

A magyar társadalom tizenöt év alatt megtanult élni a véleménynyilvánítás szabadságával. Volt, aki már előbb is ismerte, van, aki máig nem tudja, hogy mi az, de az összteljesítmény biztató. A véleményszabadság, bár mozgalmas gyermekkora volt, és még kamaszként is rúgták-pofozták, szépen felcseperedett. Büszkék lehetünk, hogy a miénk.

Ám van neki egy ikertestvére is, akiről gyakran megfeledkezünk. Neki sokkal nehezebb sor jutott: elhanyagolták, alig törődik vele valaki. Ezt a testvért információsabadságnak hívják. Ez a sorozat róla fog szólni.

A magyar alkotmány egyazon mondatában szerepel a véleménynyilvánítás és a közérdekű adatok megismerésének és terjesztésének szabadsága. Nem véletlenül: hiszen ahhoz, hogy valamilyen kérdésben felelősen véleményt alkothassunk és nyilváníthassunk, információknak is a birtokában kell lennünk. Ám míg véleménnyel bármely napszakban, bármely ügyben minden magyar állampolgár rendelkezik, és azt szívesen meg is osztja ivócimborájával, esetleg levakarhatatlan kis matricák formájában a BKV utazóközönségével, s ha politikus, a reggeli tévéműsorok riportereivel, addig információval a populáció elhanyagolható része bír.

A közérdekű információk jelentős részét ugyanis annyira eldugták ebben az országban, hogy gyakran nem is tudjuk, mi tartozik ebbe a körbe, és mi az, aminek valóban titokban kell maradnia, mert különben valamely súlyos állami érdek sérül, vagy a nyilvánosság mások magánéletébe gázolna bele. Bár közérdekű adatok a hatályos jogszabályok, ingyen mégsem férhetünk hozzájuk. Közérdekű, hogy a rendőr, határőr, vámos milyen utasítások, intézkedések szerint cselekszik - ám ezeket az előírásokat a jogszabályokból közvetlenül nem lehet kiolvasni, és nem ismerhetjük meg őket máshonnan sem. Közérdekű, hogy a kormányüléseken mi hangzik el - mégsem tájékozódhatunk felőle. A köztársaság minden polgárának jogában áll tudni, hogy a költségvetési kiadásokat fillérre hogyan költik el, ám jobbára ez is homályban marad.

Bármilyen, a véleménynyilvánítást előre korlátozó rendszerről alaposan feltételezhető, hogy alkotmányellenes - ezt az Egyesült Államok Legfelsőbb Bíróságának ítélete mondta ki a Washington Post és a New York Times államtitok-sértési perében a hetvenes évek elején. A teljes amerikai igazságszolgáltatást két hét alatt megjáró ügyben a bíróság megvédte a sajtó, illetve a közérdekű adatok megismerésének a szabadságát, és a Pentagon hadititkai szabadon

megjelenhettek a beperelt lapokban.

A példa távolinak tűnik, pedig nem az. A magyar információs szabadság ugyanis igencsak hasonlít az amerikaiakra, legalábbis törvényi szinten. A szabályozás nem rossz, az alkotmány és az adatvédelmi törvény (mely egyben a közérdekű adatok megismerését is garantálja) igen szélesen határozza meg a közérdekű adatok fogalmát, és erős jogosítványokat ad az informálódni vágyóknak.

A jó szabályozás azonban kevés ahhoz, hogy a titkolózás évszázados hagyományait semlegesítse. A magyar közhatalom szervei szinte kivétel nélkül - az Alkotmánybíróságtól a törvényhozói, a végrehajtói, a bírói hatalmi ágon keresztül a legalsóbb szintű hivatalokig és a helyi önkormányzatokig - irtóznak a közérdekű információk nyilvánosságra hozatalától. Pedig ha Magyarország bármely közhatalmat gyakorló intézménye korlátozza a közérdekű adatok megismerését, és ezáltal a szabad véleményalkotást, az alkotmányunkat sérti meg. Azt akadályozzák ezzel, hogy széles körű, korlátoktól mentes, heves, valódi viták alakuljanak ki. Ezzel pedig alapot adnak annak a feltételezésnek, hogy a közhatalmi szféra nem tud demokratikusan, a nyilvánosság legteljesebb rálátása mellett működni. Képtelen arra, hogy elismerje hibáit és megpróbálja azokat kijavítani; tartósítja a rossz, gyakran korrupt gyakorlatot, és rutinná teszi a törvényt sértést.

Legjobb tehát, ha nem is az államtól várjuk el, hogy enyhítse az emberek kiszolgáltatottságát a hatalomnak, s ő bontakoztassa ki a nyilvánosságot és virágoztassa fel az információs szabadságot. Hisz ezt egy alkotmányos alapjogunk szavatolja. Csakhogy ezzel a joggal ritkán élünk. Vajon miért nem használjuk ki jobban az információs szabadság adta lehetőségeket? Vajon egyszerű lustaságból nyugszunk-e bele abba, hogy tudatlanok maradunk, és bármit be lehet nekünk mesélni? Netán valamilyen szörnyű ármány miatt nem férünk hozzá a közérdekű adatokhoz? A közérdekű adatok köre rendkívül széles, megismerésükhöz rengeteg energia kell. És kinek van ideje utánajárni az ügyeknek, kelletlen köztisztviselőket szóra bírni, irattárakat bányászni, használhatatlan vagy egyedül a főhivatalnok széles mosolyát bemutató hivatali honlapokat böngészni?

Az információs szabadság részben akkor lehet működőképes, ha azok, akiknek ez a hivatásuk, kérdeznek, feltárnak, utánajárnak, és végül mindezt leírják. S azért nem működik maradéktalanul mégsem, mert belenyugszunk, hogy a napilapokban nem létező vagy valaha létezett, de időközben zombivá vált politikusok véleményét olvassuk tucatszámra. Az információs szabadság érvényesítése a sajtó elsődleges feladata lenne: ám a sajtó nemegyszer átáll a kormányzat oldalára, és cserbenhagyja a kormányzottakat. Persze reménykedhetünk erősen, hogy nem ilyen vészes a helyzet, de a

puszta remény a változtatáshoz nem szokott elég lenni. Valamit a honpolgároknak is tenniük kell. Hisz a törvény nem tesz különbséget a sajtó és az egyszerű állampolgár között.

A magyar jogrendszerben minden egyes esetben a titkolózó állami szervnek kell azt a vélelmet megdöntenie, hogy törvényellenesen titkol el információkat. Ahhoz azonban, hogy a hatalom minél ritkábban tartson súlyos indokok nélkül valamit titokban, minduntalan rá kell kényszeríteni, hogy nyilvános bírósági tárgyaláson bizonyítsa be: most az egyszer nem alkotmányellenesen titkolózott. Bárki végiggondolhatja tehát, hogy mi az, amit megszeretne kérdezni az államtól. Aztán amit kiötölt, vesse papírra, és az adatvédelmi törvény 19. paragrafusára hivatkozva egy kis levélben (tértivevénnyel!) küldje el a megfelelő állami szervnek. A levélben nem árt, ha figyelmezteti a hivatalt: tizenöt napja van az információt kiszolgáltatni, vagy nyolc napon belül indokolással kell megtagadnia a válaszadást. Aztán várja a hatást. Nem ördögösség. Ha megtagadják a választ, akkor sincs baj, mert a bíróság soron kívül, illetékmentesen jár el: és a perben az alperesnek, azaz az államnak kell megindokolnia, hogy miért nem ad ki adatot.

Az információszabadság nem bonyolult elméleti kategória: hogy élhessünk vele, talán ennyit is elég tudni róla. Ez a sorozat arról szól, hogy a közhatalomnak melyek azok a területei, ahonnan az átlagosnál nehezebb a közérdekű adatokat kinyerni; és segítséget nyújt a hatékony informálódáshoz. Hisz alapvető szabadságjogainkat folyamatosan gyakorolnunk kell - különben azt kockáztatjuk, hogy idővel elenyésznek.

Földes Ádám